

Tėvų patirtys ruošiantis vaikui, turinčiam autizmo spektro sutrikimą, lankyti pradinę bendrojo ugdymo mokyklą

Rita Raudeliūnaitė¹, Vida Gudžinskienė²

¹ Mykolo Romerio universitetas, Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas, Edukologijos ir socialinio darbo institutas, Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva, ritara@mruni.eu

² Mykolo Romerio universitetas, Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas, Edukologijos ir socialinio darbo institutas, Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva, vida.gudzinskiene@mruni.eu

Anotacija. Straipsnyje pateikiami kokybinio tyrimo rezultatai, atskleidžiantys autizmo spektro sutrikimą (toliau ASS) turinčių vaikų tėvų patirtis rengiantis vaikui pradėti lankyti pradinę bendrojo ugdymo mokyklą. Tyrime išryškėjo keturi svarbūs ASS turinčių vaikų rengimosi mokyklai aspektai: mokyklos pasirinkimo dilemos ir kriterijai, bendradarbiaujančio santykio su mokykla užmezgimas prieš pradedant vaikui lankyti mokyklą bei vaiko pasirengimas mokyklai.

Esminiai žodžiai: *autizmo spektro sutrikimą turintis vaikas, įtraukusis ugdymas, pradinė mokykla, tėvų patirtys.*

Įvadas

Lietuva, 2007 m. pasirašiusi ir 2010 m. ratifikavusi JT Neįgaliųjų teisių konvenciją (2006), įsipareigojo panaikinti visas diskriminuojančias teises bei politines nuostatas ir praktiką žmonių su negalia atžvilgiu ir užtikrinti jų teises visose gyvenimo srityse (Ruškus, 2020). Švietimo srityje JT Neįgaliųjų teisių konvencijos (2006) 24 straipsnis įpareigoja šalis nares užtikrinti, kad žmonių su negalia teisė į mokslą būtų įgyvendinama sukuriant įtraukaus švietimo sistemą visais lygmenimis, įskaitant ikimokyklinį, pradinį, vidurinį ir aukštąjį išsilavinimą, profesinį mokymą ir visą gyvenimą trunkantį mokymąsi. Teisės į įtraukųjį ugdymą užtikrinimas reiškia kultūros, politikos ir praktikos pokyčius visose švietimo įstaigose: turi būtų užtikrintas kokybiškas ugdymas visiems besimokantiejiems,

atsižvelgta į kiekvieno poreikius ir individualybes, taip pat numatytas įsipareigojimas pašalinti kliūtis, trukdančias įgyvendinti šią galimybę (Neįgaliųjų teisių komitetas, 2016).

Nors vaikai, turintys negalią, turi teisę ugdytis bendroje švietimo sistemoje ir gauti kokybišką ugdymą, atliepiančią jų individualius gebėjimus ir poreikius, vis dėlto tiek Lietuvoje, tiek kitose šalyse pastebimi nemenki trūkumai šioje srityje. Tyrimai rodo, kad kiekviena Europos Sąjungos valstybė, įgyvendindama įtraukijį ugdymą mokyklos lygmeniu, susiduria su panašiomis problemomis, keliančiomis būtinybę tobulinti mokytojų ir kitų specialistų pasirengimą ugdyti specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius mokinius, gerinti mokyklų fizinę ir informacinę aplinką, atnaujinti ugdymo turinį ir mokymo priemones bei diegti informacines technologijas ugdymo procese, šalinti mokyklos bendruomenės bendradarbiavimo, jų partnerystės barjerus, stiprinti mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ir jų šeimų dalyvavimą priimant vaiko ugdymuisi svarbius sprendimus (Report on 'inclusive education in the European schools', 2019).

Lietuvoje teisinis reglamentavimas ir statistiniai duomenys apie mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymąsi patvirtina šių mokinių formaliąją įtrauktį kaip dominuojančią jų ugdymosi formą, tačiau neatspindi jų įtraukiojo ugdymo kokybės (Ališauskas ir kt., 2011). Kita vertus, nors teisės aktai dėl švietimo Lietuvoje teisiškai leidžia ugdyti negalią turinčius mokinius bendrojo ugdymo mokyklose, tačiau mokyklos taip pat turi teisę pagal Švietimo įstatymo 29 str., 10 punktą, kuris galioja iki 2024 m. rugsėjo 1 d., nepriimti negalią turinčių mokinių dėl to, kad neturi sudarytų tinkamų jų ugdymuisi sąlygų.

Pažymėtina, kad daugelyje šalių, taip pat ir Lietuvoje, didžiausius iššūkius įtraukiajam ugdymui kelia elgesio ir emocijų sutrikimų bei autizmo spektro sutrikimų turinčių vaikų ugdymas (Ališauskas ir kt., 2010; 2011). ASS turintys vaikai jautresni juos supančiai aplinkai. Vienas didžiausių iššūkių ASS turintiems vaikams yra orientacija socialiniame pasaulyje (Cullican, 2017). Tam turi įtakos ASS turinčių vaikų socialinės sąveikos, bendravimo sunkumai, pasikartojantis, stereotipinis elgesys, interesai, veikla, taip pat vaiką supančios aplinkos nepasirengimas atliepti jo individualius poreikius. Mokykla ASS turinčiam vaikui gali būti ir iššūkių, ir galimybių šaltinis (Cullican, 2017). Vaikų, turinčių ASS, buvimas bendrojo ugdymo mokykloje dar negarantuoja jų įtraukties. Įtraukiajam ugdymui svarbios trys sąlygos: buvimas kartu, dalyvavimas ir pasiekimai (Ainscow ir kt., 2006). Vien tik būti kartu neužtenka, svarbu užtikrinti vaiko prasmingą ir aktyvų dalyvavimą ugdymo procese, įsitraukimą į bendras veiklas su bendraamžiais, būti kitų priimtam, jaustis klasės, mokyklos bendruomenės dalimi bei pasiekti jo galimybes ir turimą potencialą atitinkančių ugdymo tikslų ir rezultatų.

Tyrimai rodo, kad bendrojo ugdymo mokyklos patiria nemažai sunkumų ugdydamos ASS turinčius vaikus. Pasak Lindsay ir kt. (2013), kai bendrojo ugdymo klasėse daugėja ASS turinčių mokinių, iš pedagogų tikimasi, kad jie sukurs įtraukijį ugdymo aplinką, nors dažnai jie neturi pakankamai žinių, kaip tai padaryti. Daugelis mokytojų jaučiasi nepakankamai pasirengę tenkinti įvairiapusių ASS turinčių vaikų poreikius įtraukiojoje

aplinkoje (Finke ir kt., 2009; Segall ir Campbell, 2012; Majoko, 2016). Mokytojams didelėse klasėse sunku individualizuoti ugdymo procesą, stinga priemonių, metodinių leidinių, specialistų pagalbos siekiant užtikrinti įtraukusių ASS turinčių vaikų ugdymą (Anglim ir kt., 2018). Kaip rodo Lietuvos mokslininkų atlikti tyrimai (Ališauskas ir kt., 2011; Diržytė ir kt., 2017), tik labai nedidelė pedagogų dalis yra pasirengusi ugdyti įvairaus amžiaus vaikus, turinčius ASS. Raudeliūnaitės ir Steponėnienės (2020) tyrimas atskleidė, kad pradinių klasių mokytojai patiria sunkumų įtraukdami ASS turinčius vaikus į klasės bendruomenę, bendrą klasės veiklą, mokytojams stinga kompetencijų dirbti su ASS turinčiais vaikais, dėl to jiems sunku organizuoti mokymo(si) procesą klasėje, stinga bendradarbiavimo su kitais pedagogais, švietimo pagalbos specialistais ir vaiko tėvais.

Pasak Goodal (2015), mokykla turi sudaryti sąlygas atliepti vaikų individualius poreikius, užtikrinti ugdymo kokybę, tačiau tai neįmanoma, jei mokyklos aplinka, etosas ir kultūra nėra palankūs ASS turintiems vaikams. Įtraukaus ugdymo organizavimas prasideda nuo mokyklos ir visų jos bendruomenės narių pasirengimo atliepti kiekvieno mokinio poreikius. Pasirengimas įtraukčiai mokyklos, klasės ir mokinio lygmeniu yra svarbūs įtraukiojo ugdymo kriterijai. Todėl neatsitiktinai tiek politiniu, tiek praktiniu lygmeniu atkreipiamas dėmesys tiek į mokyklos, tiek ir vaiko pasirengimą įtraukčiai. Lietuvoje 2020 m. priimtas Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymas „Dėl ugdymo organizavimo rekomendacijų mokiniams, kuriems diagnozuotas autizmas“, kuriame akcentuojamas mokyklų pasirengimas priimti ASS turinčius vaikus ir sudaryti jų ugdymui tinkamas sąlygas. Stoner ir kt. (2007) atkreipia dėmesį į pereinamuosius laikotarpius. ASS turintys vaikai susiduria su sunkumais reaguodami į pereinamųjų laikotarpių pokyčius, kurie gali sukelti jiems sumaištį, nerimą, ir tada gali pasireikšti vaiko stereotipinis ar agresyvus elgesys. Autoriai akcentuoja, kad per visus mokyklinius metus mokiniai patiria dviejų tipų perėjimus – vertikalųjį ir horizontalųjį. Pažymėtina, kad vertikalieji perėjimai sietini su vaiko perėjimu iš vienos ugdymo pakopos į kitą arba iš vienos ugdymo įstaigos į kitą. Jų ypatumas tas, kad jie yra nuspėjami ir juos svarbu tiek mokyklai, tiek tėvams iš anksto planuoti. Horizontalūs perėjimai – tai mokinių perėjimai iš vienos situacijos į kitą, vykstantys kasdien arba kas savaitę: perėjimas iš namų aplinkos į mokyklos aplinką, perėjimas iš vienos veiklos į kitą, iš vienos mokyklos patalpos į kitą ir pan. Jie yra individualūs ir specifiniai, ne tokie nuspėjami kaip vertikalūs perėjimai, tačiau jiems labai svarbu tinkamai pasiruošti (Stoner ir kt., 2007). Atkreiptinas dėmesys, kad ASS turintiems vaikams pereinamųjų laikotarpių pokyčių sėkmė priklauso nuo glaudaus jų tėvų ir mokyklos bendradarbiavimo planuojant ir kuriant tiek vertikalųjį, tiek horizontalųjį perėjimų strategijas. Mokinių vertikalųjį ir horizontalųjį perėjimų pripažinimas, supratimas ir planavimas gali būti naudingas ASS turintiems vaikams, jų šeimoms, mokytojams bei švietimo pagalbos specialistams.

Nors pastaruoju metu tyrimų, susijusių su ASS turinčių vaikų ugdymu bendrojo ugdymo mokyklose, daugėja ir jų kontekste akcentuojama tėvų patirčių svarba vertinant įtraukusių ugdymą, tačiau tyrimų šiuo aspektu stokojava. Ruškaus (2020) teigimu,

turėtų būti skatinami skirtingų dalyvių subjektyvaus suvokimo ir požiūrio tyrimai, atskleidžiantys įtraukiojo ugdymo realią praktiką. Šiuo tyrimu siekiama atskleisti ASS turinčių vaikų tėvų patirtis rengiantis vaikui pradėti lankyti bendrojo ugdymo mokyklą. ASS turinčio vaiko rengimas pradėti lankyti pradinę mokyklą yra svarbus, nes vaiko gyvenime įvyksta pokyčiai pereinant į mokyklinio ugdymo pakopą. Pasak Stoner ir kt. (2007), pereinamojo laikotarpio politika, pereinamojo laikotarpio planavimas ir pereinamojo laikotarpio strategijos mažiems vaikams, turintiems specialiųjų poreikių, yra daugelio mokslinių tyrimų objektas: pabrėžiama būtinybė planuoti perėjimą visiems specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams, o pereinamojo laikotarpio planavimas tampa dar svarbesnis ASS turintiems vaikams, kuriems dažnai kyla sunkumų pereinant iš vienos ugdymo pakopos į kitą ar iš vienos ugdymo įstaigos į kitą. Šeimos požiūrio supratimas, mokymasis iš šeimos patirties ir šeimos pasiūlymai yra neatsiejama pereinamojo laikotarpio planų ir intervencijų kūrimo dalis.

Probleminis šio tyrimo klausimas: kokios yra tėvų, auginančių ASS turinčius vaikus, realios patirtys rengiantis vaikui lankyti bendrojo ugdymo mokyklą? Tėvų patirčių analizė svarbi išryškinant ASS turinčių vaikų įtraukiojo ugdymo teigiamus aspektus ir kylančius sunkumus bei moksliniais tyrimais pagrįstų žinių pagrindu gerinti įtraukiojo ugdymo kokybę ir plėtrą.

Metodika

Tyrimo metodai. Tyrimui atlikti buvo pasirinktas kokybinis tyrimo tipas. „Kokybinis tyrimas padeda tyrėjui geriau suprasti žmogaus būseną, jo elgseną skirtinguose kontekstuose ir skirtingose situacijose“ (Bengtsson, 2016, p. 8). Tyrimas buvo atliekamas taikant pusiau struktūruoto interviu metodą. Interviu metu siekiama suprasti reiškinių „iš vidaus“, t. y. iš tyrimo dalyvio perspektyvos (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016). Siekiant atsakyti į probleminį tyrimo klausimą interviu metu ASS turinčių vaikų tėvams buvo pateikti šie klausimai: Kaip vyko vaiko, turinčio ASS, pasirengimas pradėti lankyti bendrojo ugdymo mokyklą? Su kokiais iššūkiais susidūrė vaikui rengiantis lankyti mokyklą?

Tiriamųjų atranka ir tyrimo organizavimas. Tyrime naudota tikslinė kriterinė tyrimo dalyvių atranka. Tyrimo dalyviai pasirinkti pagal šiuos kriterijus: 1) tėvai, kurių vaikui nustatytas ASS; 2) vaikas, turintis ASS, yra pradinė klasių mokinys; 3) vaikas, turintis ASS, mokosi bendrojo ugdymo mokykloje. Tyrimas atliktas 2021 m. kovo – gegužės mėn. Tyrime dalyvavo šeši tyrimo dalyviai, kurių vaikas, turintis ASS, mokosi pradinėje bendrojo ugdymo mokykloje, t. y. atitinkantys visus tyrėjų nusistatytus kriterijus. Tyrimo dalyviai rėmėsi savo prisiminimais ir apmąstymais reflektuodami savo patirtis. Visi interviu vyko nuotoliniu būdu, darant interviu įrašus.

Tyrimo etika. Tyrėjai kreipėsi į organizacijas, vienijančias šeimas, auginančias vaikus su ASS, bei teikiančias jiems pagalbą, prašydami leisti jų tinklapių virtualioje erdvėje paskelbti

informaciją su kreipimusi į galimus tyrimo dalyvius, ASS auginančių vaikų tėvus, kurių vaikai mokosi bendrojo ugdymo mokyklų pradinėse klasėse. Prašyme-kreipimesi tyrėjai pristatė tyrimo tikslą, jo pobūdį ir anonimiškumo bei konfidencialumo užtikrinimo sąlygas. Sutinkančiuosius dalyvauti tyrime tyrėjai prašė atsiliepti asmenine žinute. Tyrimas grįstas pagarbos asmens laisvam apsisprendimui dalyvauti tyrime, informavimo apie tyrimą, supažindinimo su tyrimo tikslu, tyrimo duomenų rinkimo metodu ir tyrimo procedūra, geranoriškumo ir nusiteikimo nekenkti tiriamam asmeniui, konfidencialumo ir anonimiškumo principais (Wiles, 2013). Tyrėjai susilaikė nuo duomenų, nesusijusių su jų tyrimo klausimais, rinkimo, vengė rinkti jautresnius duomenis, nei reikėjo (Cypress, 2017). Analizuojant tyrimo rezultatus, tyrimo dalyvių charakteristikos pristatomos bendrai, užtikrinant, kad nebūtų pateikiama asmeninė informacija, kuri leistų atpažinti konkretų tyrimo dalyvį, užtikrintas tyrimo dalyvių anonimiškumas ir konfidencialumas, asmenį identifikuojančios informacijos neatskleidimas, tyrimo dalyvių vardai buvo koduojami, naudojant raidę I ir skaičių (1, 2, 3, 4, 5, 6). Užkoduoti visų tyrimo dalyvių duomenys prieinami tik tyrėjui.

Kokybinio tyrimo duomenų analizė. Gauti duomenys buvo analizuojami taikant kokybinės turinio analizės metodą. Kokybinė turinio analizė atlikta laikantis induktyvios, tyrimo duomenimis grįstos, temų sudarymo logikos. Atliekant kokybinę turinio analizę buvo laikomasi šio nuoseklumo (Creswell, 2014): transkribuotų interviu tekstų daugkartinis skaitymas ir permąstymas, duomenų kodavimas, išskiriant tekste prasminius vienetus, kodų grupavimas į potemes, temų formavimas iš potemių, temų/potemių integravimas į analizuojamo fenomeno kontekstą, tyrimo duomenų analizavimas kitų tyrėjų išvalgų kontekste.

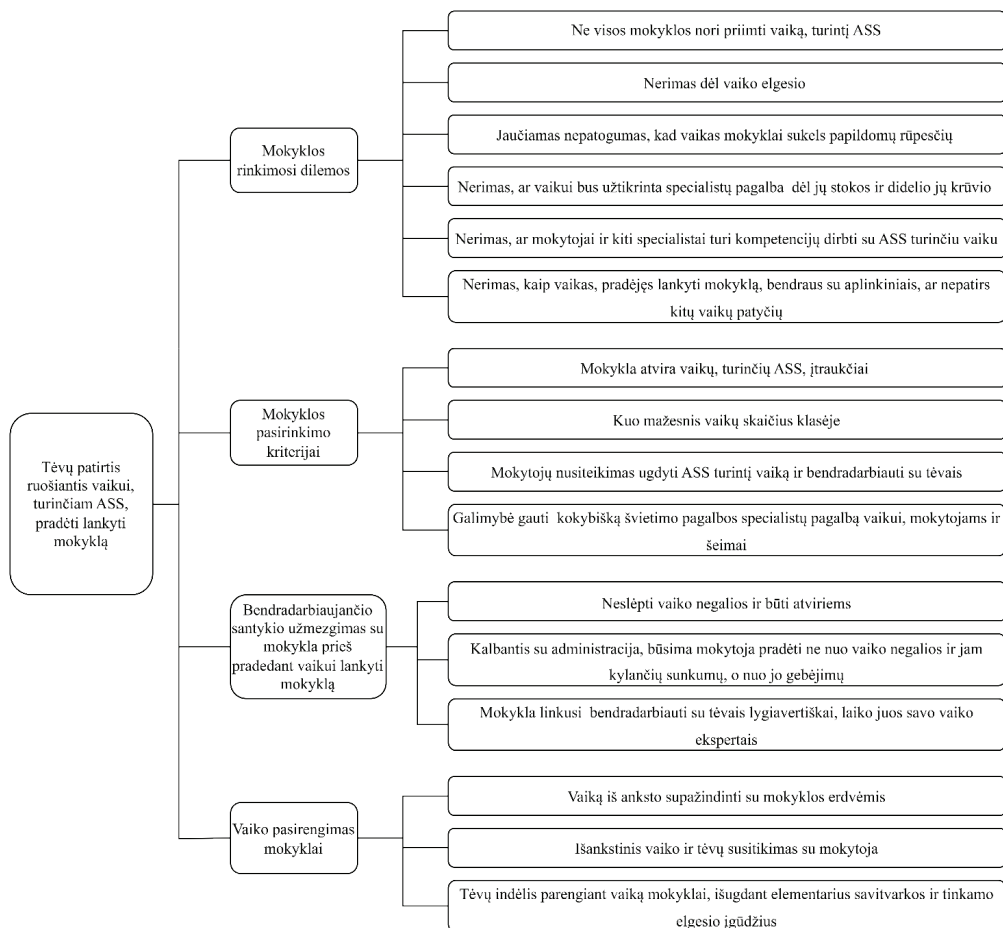
Tyrimo duomenis analizavo du tyrėjai. Prieš pradėdami analizuoti duomenis, tyrėjai sutarė dėl duomenų analizės. Pirminę duomenų analizę tyrėjai atliko atskirai, koduodami duomenis ir formuodami pirmines potemes ir temas. Tai įgalino tyrėjus suprasti surinktus duomenis ir įsigilinti į juos (Cypress, 2017). Po to tyrėjai lygino pirmines išskirtas potemes ir temas, diskutavo ir galutinai jas suformavo bendru sutarimu.

Tyrimo rezultatai

Atlikus tyrime dalyvavusių tėvų, auginančių ASS turinčius vaikus, patirčių analizę buvo išskirtos keturios temos, susijusios su pasirengimu lankyti mokyklą: mokyklos rinkimosi dilemos, mokyklos pasirinkimo kriterijai, bendradarbiaujančio santykio užmezgimas su mokykla prieš vaikui pradėdant lankyti mokyklą ir vaiko pasirengimas mokyklai (1 pav.).

1 paveikslas

Tėvų patirties ruošiantis vaikui, turinčiam ASS, pradėti lankyti mokyklą temos žemėlapis

Mokyklos rinkimosi dilemos. Tyrimas atskleidė, kad ruošiantis vaikui, turinčiam ASS, pradėti lankyti mokyklą tėvai patyrė mokyklos rinkimosi dilemas. Pirmoji išryškėjusi dilema prieš pradėdant vaikui lankyti mokyklą – **ne visos mokyklos nori priimti vaiką, turintį ASS**. Tyrimo dalyviai pažymėjo: „...parodžiau dokumentus... jie pamatė, kad vaikas sunkus, tai mūsų nepriėmė“ (I2), „turime visą istoriją ir visą dramą, kai reikėjo pradėti eiti ir kai mes rinkomės mokyklą. Minčių buvo visokių ir privačioj, ir ne. Mokyklos nepasiruošusios dirbti su tokiais vaikais. Mes iki trečios klasės keitėme ne vieną mokyklą“ (I4), „buvo tokių, kurios atsisakė, kurios pasakė, kad bus per sunku. Patirčių įvairių: nesikalbėjo, kalbėjosi, bet supranti, kad kalba dėl pliusiuko, bet aišku, kad pasakys ne. Buvo paima pabandyti, vaikas lieka, pasakoja, kaip nori čia grįžti, o

pasakė – ne, taip nutiko, vaikas verkė, mokykla pasakė, kad jie nepasiruošę“ (I3). Tai rodo, kad šiuo metu egzistuoja priešara tarp deklaruojamos vaiko, turinčio negalią, teisės mokytis bendrojo ugdymo mokykloje ir realiai egzistuojančios praktikos, kai mokyklos, neturėdamos tinkamų sąlygų šiems vaikams ugdyti, pagal dabar galiojančią Švietimo įstatymą gali jų nepriimti. Dėl to tėvams, auginantiems ASS turinčius vaikus, norint, kad jų vaikas mokytųsi bendrojo ugdymo mokykloje, kyla nemenkų sunkumų renkantis mokyklą.

Kita išryškėjusi dilema – **tėvų nerimas dėl vaiko elgesio**: „kadangi mano vaikas tai dienas, kai rinkomės mokyklą, tikrai turėjo labai didelių elgesio problemų, tai toks vaikas nėra pageidaujamas, jis „sunkus“ vaikas, tai tas kėlė nerimą“ (I2). Toks tėvų nerimas siejamas su jų išgyventa patirtimi, kai mokyklos nenori priimti vaiko, turinčio elgesio sunkumų. Tėvai, patyrę mokyklų nenorą priimti jų vaiką, nors ir supranta, kad jų vaikas turi tas pačias teises kaip ir kiti vaikai, tačiau **jaučia nepatogumą, kad jų vaikas mokyklai sukels papildomų rūpesčių**: „...nepaisant, kad tavo vaikas, kaip ir kiti vaikai, turi tas pačias teises, tu vis tiek visada jauti, negaliu net paaiškinti, aš irgi tą jaučiu, tokį gėdos jausmą, nežinau, kaip jį paaiškinti, ne gėdos dėl vaiko, o gėdos dėl to, kad aš sukeliu rūpesčių. Ir kai tu ateini į mokyklą, tu visada jautiesi, dabar mokytoja turės dėl tavo vaiko padaryti daugiau, negu kad reikėtų neva tai. Suprantu puikiai, kad ji turi daryti dėl visų vaikų ir kad mano vaikas neišsiskiria, ir kad tas tik į gera jai, ji daugiau dalykų išmoks, ir visiems vaikams nuo to bus geriau, bet tas jausmas, nu, negaliu jo nusakyti, labai keistas jausmas – gėda dėl to, kad aš tą žmogų statau į tokią padėtį“ (I3). Taigi tėvai tarsi atsiduria dviprasmiškoje situacijoje. Viena vertus, jie nori ir supranta, kad jų vaikas, kaip ir kiti vaikai, turi teisę lankyti bendrojo ugdymo mokyklą arčiausiai namų. Kita vertus, kai bendrojo ugdymo mokyklos yra nepasirengusios suteikti vaikams, turintiems negalią, kokybišką ugdymą, verčia tėvus tarsi jaustis kaltus dėl to, kad mokykla, priėmusi vaiką, turės ieškoti papildomų resursų jų vaiko ugdymui. Tyrimas atskleidė, kad tėvai **nerimauja, ar vaikui bus užtikrinta specialistų pagalba dėl jų stokos ir didelio jų krūvio**: „...nerimas, kaip bus užtikrinama vaikui pagalba... kad suteiktum vaikui pagalbą, reikia pažinti vaiką, atsižvelgiant į tai, kad mokykloje psichologas ar logopedas vienas, o vaikų 150 jam priskirtų, tai kokių būdu mano vaikas gaus realią pagalbą“ (I2), „Aš eidama į šią mokyklą žinojau, kad logopedo nėra, man tai kėlė nerimą, nes vaikui buvo būtina logopedo pagalba, todėl prieš mokyklą ir pradėjus ją lankyti aš privačiai vedžiau pas logopedą. Dabar yra mokykloje logopedė, tai naudojames jos paslaugomis“ (I1). Taigi tėvų nerimas dėl specialistų pagalbos prieinamumo vaikui turi realų pagrindą, nes specialistų darbo krūviai yra dideli arba šių specialistų mokyklose stinga.

Tyrimo dalyviai **nerimauja, ar mokytojai ir kiti specialistai turi kompetencijų dirbti su ASS turinčiu vaiku**: „Mokytojas į tave žiūri didžiulėm akim, jis yra tolerantiškas, jis nori priimti tavo vaiką, bet jis nežino kaip, jam pagalbos reikia“ (I3), „kaip, pavyzdžiui, pasakė specialusis pedagogas – aš neturiu įgūdžių dirbti su tokiais vaikais. Tai buvo nerimas, kaip bus užtikrinama vaikui pagalba“ (I2). Atkreiptinas dėmesys, kad tėvai

susiduria su specialistų, esančių mokykloje, darbo su ASS turinčiais vaikais patirties ir kompetencijų stoka, todėl tėvų nerimas dėl kokybiškos ir savalaikės pagalbos vaikui užtikrinimo yra pagrįstas.

Tyrimas atskleidė, kad tėvai **nerimauja, kaip jų vaikas, pradėjęs lankyti mokyklą, bendraus su aplinkiniais ir ar nepatirs kitų vaikų patyčių**, nes stokoja socialinių įgūdžių, turi kalbos sutrikimų. Tai iliustruoja tėvų teiginiai: „...kėlė nerimą, kaip bus užtikrinama socializacija tarp vaikų, nes jis socialinių įgūdžių neturi, nepaisant, kad jis 5 metus buvo specialiame darželyje, tai jis išėjo su nuliniu lygiu socialinių įgūdžių“ (I2), „aš vaikų bijojau, jis yra naivesnis, turi ir kalbos sutrikimų, patyčių bijojau“ (I1).

Tyrimo dalyviai, turėdami negatyvios kitų tėvų reakcijos į jų vaiką patirties, taip pat **nerimauja dėl galimos kitų vaiko klasės tėvų neigiamos reakcijos**: „tekdamo girdėti: tu su šita nedraugauk, ji kažkokia nenormali ir daug kitų keistų dalykų, tai galvojau, kad taip gali nutikti ir mokykloje“ (I3). Tai rodo, kad tėvams svarbu, kad kitų klasės vaikų tėvai priimtų jų vaiką tokį, koks jis yra, be diskriminacinių nuostatų ir ugdytų savo vaikų pozityvias nuostatas kitų vaikų atžvilgiu.

Mokyklos pasirinkimo kriterijai. Tyrimu atskleista, kad mokyklos pasirinkimo kriterijai yra šie: mokyklos atvirumas vaikų, turinčių ASS, įtraukčiai, kuo mažesnis vaikų skaičius klasėje, pozityvus mokytojų nusiteikimas ugdyti ASS turintį vaiką ir bendradarbiauti su tėvais, galimybė gauti kokybišką švietimo pagalbos specialistų pagalbą vaikui, mokytojams ir šeimai.

Tyrimo dalyviai pažymėjo, kad renkant mokyklą jiems svarbu, jog **mokykla būtų atvira vaikų, turinčių ASS, įtraukčiai**: „...aš apskritai už inkluziją, mes ieškojom mokyklos pirmausia tos, kuri būtų atvira, vadovautųsi inkluzijos samprata, kurios ugdymo sistema būtų orientuota ne tik į akademinis dalykus arba ne tiek į akademinis dalykus, kiek į kitas kompetencijas ir kuri suprastų inkluzijos naudą. Mes tokią atradom ir mums labai pasisėkė“ (I3), „esmė buvo atvira širdis ir tolerantiškas ir pozityvus požiūris ir tas labai mums padėjo“ (I4), „mums labai pasisėkė, kad mokykloje nei direktorius, nei pavaduotoja, nei mokytojų didelė dalis neatstūmė mūsų“ (I5), „svarbu, tai, kad mokykla būtų atvira naujoms patirtims, atvira įtraukčiai tokių vaikų į mokyklas, priimtų tokius vaikus į mokyklas, nes juk jie irgi tokie patys vaikai, tik, sakyčiau, dar įdomesni. Svarbu, kad mokykla būtų atvira kiekvienam vaikui“ (I5). Tai rodo, kad tėvams svarbu, kad mokykla vadovautųsi ir grįstų savo praktinę veiklą įtraukiojo ugdymo paradigma, atliepdama kiekvieno vaiko individualius poreikius bei užtikrindama kiekvienam vaikui kokybišką ugdymą.

Kitas kriterijus renkant mokyklą – **kuo mažesnis vaikų skaičius klasėje**, kad mokytojai galėtų skirti kuo daugiau dėmesio kiekvienam vaikui ir atliepti jų individualius ugdymosi poreikius: „tai klasės dydis turėjo įtakos, daugiau dėmesio ir individualios pagalbos vaikui“ (I1), „kai maža klasė, yra vienaip. Didelėje klasėje vaikučiui buvo didelis šokas, o mažoje klasėje, kur 12–13 mokinių, yra visai kitaip“ (I5). Tai rodo, kad vaikas, turintis ASS, mažesnėje klasėje jaučiasi geriau. Be to, mokytojas turi geresnes galimybes suteikti vaikui individualią, jo poreikius atitinkančią pagalbą.

Tyrimu atskleista, kad tėvams renkantis mokyklą svarbus **pozityvus mokytojų nusiteikimas ugdyti ASS turintį vaiką ir bendradarbiauti su tėvais**. Pažymėtina, kad renkantis mokyklą tėvams svarbu ne tik mokyklos atvirumas ir noras priimti ASS turinčius vaikus, bet ir konkretaus mokytojo pozityvus nusiteikimas ASS turinčio vaiko atžvilgiu. Tėvai ieškojo mokytojo, kuris yra atviras, priima vaiką tokį, koks jis yra, bendradarbiauja su tėvais, tobulina turimas kompetencijas, siekdamas atliepti individualius ASS turinčio vaiko poreikius ir motyvuoti jį mokytis: „ieškant mokyklos svarbu atrasti mokytoją, kuris nusiteikęs pozityviai vaiko atžvilgiu, kuris būtų linkęs bendradarbiauti su tėvais, plėtoti ir gilinti kompetencijas ugdyti ASS turinčius vaikus“ (I3), „kai tik mokytoja sužinojo, kad ateis vaikas autistas, ji visa pasinėrė į ieškojimus, ji skaitė literatūrą, ji ruošėsi, pradėjo tartis su mumis, kad geriau pažintų mūsų vaiką, jo poreikius“ (I4). Tyrimo dalyviai akcentavo, kad labai svarbu pirmas vaiko mokytojas, nes, anot tėvų: „viskas iš principo priklauso nuo tos pirmosios mokytojos. Pirmi metai, mano įsivaizdavimu, skirti išmokyti vaiką mokytis, uždegti jam norą mokytis, padėti pagrindą, kurį jis galėtų vėliau naudoti. O tai gali padaryti ta mokytoja tikra“ (I3). Tėvai akcentavo, jei mokytojas nelinkęs plėtoti kompetencijų ASS turinčių vaikų ugdymo klausimais, bendradarbiauti su vaiko tėvais ir kitais švietimo pagalbos specialistais, nesiekia pažinti vaiko individualių poreikių ir juos atliepti, tai gali nepadėti vaikui, bet pats to nesuvokdamas daryti jam neigiamą įtaką. Todėl tėvai ieško rekomendacijų apie konkrečius mokytojus: „Tai rekomendacijos konkrečiai apie mokytojus, būna mokykla gera, konkretus mokytojas eina prieš sistemą, pavyzdžiui, vienoje mokykloje yra autistiškų vaikų, tai pasakojo, kad ten yra mokytoja, kuri eina prieš sistemą, kuri stalus perstumdo kas savaitę. ASS turintys vaikai mėgsta savo tvarką, jiems šokas, o ji perstumdo stalus kas savaitę, nu, jai taip norisi, jai taip patinka, ir tėvai prašo, o ji taip daro, vis tiek stumdo tuos suolus kas savaitę. Tai vienas vaikas atsisakė eiti į mokyklą. Mokytoja nesupranta, sako, ko jis stresuoja, tėvai sako, nejudinkit jo stalo, bet jai taip reikia. Tėvai prašo rekomendacijų apie mokytojus“ (I1). Tai rodo, kad mokytojams svarbu išmanyti ASS turinčio vaiko ypatumus ir gebėti kurti vaikui tinkamą ir jo individualiuosius poreikius atitinkančią ugdymosi aplinką.

Išanalizavus tyrimo duomenis nustatyta, kad **galimybė gauti kokybišką švietimo pagalbos specialistų pagalbą vaikui, mokytojams ir šeimai** yra dar vienas svarbus mokyklos pasirinkimo kriterijus. Tyrimas parodė, kad tėvai suvokia kokybiškos švietimo pagalbos svarbą ne tik jų vaikui, bet ir mokytojams ir visai šeimai. Pasak tyrimo dalyvių, „labai svarbu, kad pagalba būtų ne tik vaikui, bet ir visai šeimai, mokytojams. Tas trišalis specialistų pagalbos teikimas labai daug gali padėti“ (I3). Tyrimo dalyviai pažymėjo, kad švietimo pagalbos specialistų buvimas mokykloje pats savaime neužtikrina kokybiškos švietimo pagalbos ASS turinčiam vaikui. Tam reikalingas specialistų pasirengimas. Tyrimo dalyvių teigimu, „labai svarbu, kad gautų kokybišką kitų specialistų pagalbą, būna liūdna, kad, pavyzdžiui, nei psichologai, nei socialiniai pedagogai nėra pasiruošę turėti tokius vaikus, nėra pasirengę padėti tokiems vaikams.... jie nežino, kaip elgtis“ (I5).

Atkreiptinas dėmesys, kad tėvams aktualu, kad mokykloje būtų pakankamai švietimo pagalbos specialistų ir jie galėtų skirti pakankamai laiko suteikti švietimo pagalbą ASS turinčiam vaikui bei konsultuoti mokytojus ir šeimas: „labai svarbu specialistų pasiekiamumas, kiek jų yra, koks jų krūvis ir kiek jie realiai padės“ (I1), „reikia, kad mokykloje būtų pakankamai specialistų, kad galėtų skirti laiko atsakyti į mokytojams ir tėvams rūpimus klausimus, konsultuoti iškilus sunkumams“ (I6). Tai rodo, kad mokykloms svarbu įsivertinti švietimo pagalbos specialistų esamus resursus ir jų prieinamumą tiek vaikams, tiek tėvams, tiek mokytojams.

Bendradarbiaujančio santykio užmezgimas su mokykla prieš pradėdant vaikui lankyti mokyklą. Bendradarbiaujančiam santykiui užmegzti, palaikyti ir plėtoti labai svarbus bendradarbiaujančių pusių atvirumas. Išanalizavus tyrimo medžiagą išryškėjo, kad ASS turinčių vaikų tėvams svarbu **neslėpti vaiko negalios ir būti atviriams**. Pasak tyrimo dalyvių: „Negalima slėpti vaiko negalios, tie žmonės nenori tau pakenkti. Tėvai slepia, aš suprantu, aš tas pačias emocijas išgyvenu, aš galbūt būčiau norėjusi slėpti, bet aš priėmiau sprendimą to nedaryti, nes supratau, kad tai būtų labai blogai, niekas nenori tau pakenkti. Kai tu ateini į mokyklą, tu negalvoji, kad mokytojas tau nori pakenkti, aišku ne, jo yra tikslas padėti tau, padėti vaikui. Jei jis nežinos, kas vyksta, kaip jis žinos, kaip padėti“ (I3). Kai kurie tyrimo dalyviai pripažįsta, kad jie iš pradžių slėpė vaiko negalią, ir tai trukdė užmegzti atvirus, bendradarbiavimu ir pasitikėjimu grįstus santykius, o pastarųjų nebuvimas kliudė atliepti individualius vaiko ugdymosi poreikius: „Aš iki antros klasės niekam nesakiau, kad jis yra autistiškas. Gaudžiau atsiliepimus iš mokytojų, nedrąsiai bandydavau siūlyti sprendimus, nes aš didžią dalį žinojau, kaip juos išspręsti, bet nenorėjau išsiduoti, aš bijojau, kad diagnozė bus kaip ir nuosprendis ir kad nepriims mano vaiko, nebandys gilintis giliau. Dabar suprantu, kad negerai, to nereikia daryti, nes tas trukdo atviram, nuoširdžiam bendradarbiavimui ir padėti vaikui“ (I1), „dabar suprantu – blogai, kad slėpiau vaiko situaciją, todėl pradžioje nebuvo susitikimų su administracija ar kitais specialistais aptarti vaiko poreikius. Dabar manau, kad būtų buvę naudingi tokie susitikimai vaiko labui...būtų kitaip, jei nebūčiau iš pradžių slėpusi ir pasakiusi vaikui nustatytą sutrikimą“ (I1), „pasitaiko, kad tėvai neigia, tada vaikui kenkiame, tada nekalbame apie pagalbą“ (I5). Taigi tais atvejais, kai tėvai slepia vaiko negalią, neaptaria jo situacijos su administracija, mokytoju, kitais švietimo pagalbos specialistais, vaikui nebūna laiku suteikiama tikslinga pagalba.

Kita vertus, tyrimo dalyviai akcentavo, kad svarbu **neslėpti vaiko negalios, bet, kalbant su administracija, būsima mokytoja pradėti ne nuo vaiko negalios ir jam kylančių sunkumų, o nuo jo gebėjimų**: „Aš sakiau, ji moka tai ir tai, bet čia jai reikės labai pagalbos, ir čia reikės pagalbos ir čia, ji turi raidos sutrikimą. Aš nemečiau iš karto, ateis pas jus autistė. Pasakiau apie diagnozę kaip tokią, bet pokalbį pradėjau ne nuo jos ir manau, kad negalima slėpti diagnozės, nes tu pakenksi vaikui, autizmas nedings, tu nepaslėpsi, bet pradėti reikia nuo vaiko stipriųjų pusių“ (I3). Taigi tėvai pripažįsta, kad aptariant vaiko situaciją su mokytoja svarbu būti atviram, bet pirmiausia išryškinti vaiko stiprybes ir tik vėliau aptarti vaikui kylančius sunkumus ir bendradarbiaujant juos spręsti.

Tyrimas atskleidė, kad tėvams svarbu, jog **mokykla būtų linkusi bendradarbiauti su tėvais lygiavertiškai, laikytų juos savo vaiko ekspertais**. Tyrimo dalyviai pažymėjo: „Susitikimų prieš vaikui pradėdant lankyti mokyklą metu supranti, kad mokykla pripažįsta, kad tėvai yra savo vaiko konkrečios dienos ir situacijos ekspertai, nori partneriškai bendradarbiauti, kalbėtis apie vaiko sėkmes ir kylančius sunkumus bei tartis, ką daryti, drauge ieškoti sprendimų“ (I5), „pagrindinis sprendimas rinktis mokyklą yra kai pokalbyje supranti, kad mokykla nori bendradarbiauti, kad bendrauji, kalbiesi kaip lygiavertis partneris“ (I3). Tai liudija, kad tėvų, kaip lygiavertį partnerių, pripažinimas ir noras su jais bendradarbiauti suponuoja tėvų pasitikėjimą mokykla ir yra reikšmingas mokyklos pasirinkimo kriterijus.

Vaiko pasirengimas mokyklai. Tyrimo duomenys atskleidė, kad rengiant ASS turinti vaiką mokyklai reikia jį **iš anksto supažindinti su mokyklos erdvėmis**. Tyrimo dalyviai pažymėjo, kad „svarbu atvesti vaiką į mokyklą, supažinti su mokykla iki tol, kol jis pradės ją lankyti. Ir tu pats jautiesi saugiai ir vaikas jaučiasi saugiai. Tu jam parodai: tu čia valgysi, čia tavo bus klasė, čia tavo suolas ir pan.“ (I3), „prieš mėnesį iki rugsėjo aš važiuodavau prie mokyklos, eidavom prie mokyklos, lipome laiptukais, eidavome prie durų, į mokyklą. Aš mėnesį pratinau prie mokyklos erdvės“ (I2). Vaiko supažindinimas su mokyklos erdvėmis sukuria ASS turinčiam vaikui saugumo pojūtį, mažina netinkamo elgesio tikimybę. Kitas išryškėjęs tinkamas vaiko parengimo mokyklai kriterijus yra **išankstinis vaiko ir tėvų susitikimas su mokytoja**. Tyrimo dalyviai nurodė: „Maniškiam labai padėjo, kad susitiko prieš rugsėjo pirmą su mokytoja, tiesiog susipažinti. Tada mokytoja davė visiems laiškus asmeninius, tai jis skaitė namie, džiaugėsi, tai čia mano mokytoja rašo ir pan. Su mokytoja sutarėme, kad aš galiu padėti, tik man reikia žinoti, kokia yra problema. Aš turiu 10 sprendimo būdų, tik aš sakau, sakykite, kur yra problema, aš turiu 10 sprendimo būdų, nes savo vaiką gerai žinau“ (I1). „Mes, prieš ateidami į pirmą klasę, mes pasakėm, kad mes turim ypatumus, mes pasakėm, kad ateisim su lydinčiuoju, ir pasakėm, kad atėjom susipažinti su mokytoja iki to, kol mes pradėsime lankyti mokyklą“ (I3). Taigi vaiko ir mokytojo santykio užmezgimas, atviras tėvų pokalbis su mokytoju dar prieš jam pradėdant lankyti mokyklą padeda mokytojui geriau suprasti individualius vaiko poreikius ir pasirengti juos atliepti.

Tyrimo duomenys rodo, kad **tėvų indėlis, parengiant vaiką mokyklai, išugdant elementarius savitvarkos ir tinkamo elgesio įgūdžius**, labai svarbus. Tėvai suvokia ir prisiima atsakomybę už vaiko savitvarkos įgūdžių ir tinkamo elgesio ugdymą. Tyrimo dalyviai pažymėjo, kad „vaikas ateidamas į mokyklą turi turėti išugdytus bent elementarius savitvarkos įgūdžius: mokėti susitvarkyti savo daiktus, tu negali numesti daiktų, tu turi mokytis susidėti daiktus į jiems skirtas vietas. Viskas prasideda nuo namų. Mes namie mokomės susidėti daiktus, pasikabinti striukę ir pan. Tokios tvarkos mokės laikytis ir mokykloje: tvarkingai susidėti daiktus ir pan., bet vėl reikia nepamiršti, kad jis mokykloje mokės tą padaryti, jei matys, kur jo vieta kabinti striukę ar pasidėti vienus ar kitus daiktus, ar ką po ko daryti“ (I2). Vaikui, išsiugdžius elementarius savitvarkos

įgūdžius ir tinkamai pritaikius aplinkas, atliepiant vaiko individualius poreikius, bus lengviau pasiruošti įvairioms veikloms ir visas ugdymo procesas vyks sklandžiau. Kitas vaiko parengimo mokyklai kriterijus yra **vaiko mokymas tinkamai elgtis**: „klausyti kito žmogaus, nes pamokos metu turės gebėti klausyti mokytojo, mokėti tinkamai paklausti nešaukiant, iki galo atlikti vieną užduotį, o tik po to imtis kitos“ (I2). Vaiko tinkamas elgesys yra vienas iš mokymosi sėkmę mokykloje laiduojančių kriterijų. Netinkamas vaiko elgesys „gali iššaukti ne tik mokytojo, bet ir kitų vaikų ir tėvų priešpriešą ASS turinčio vaiko atžvilgiu, nes mokytojas turi skirti pamokoje nemažai laiko tam netinkamam elgesiui...“ (I6). Be to, tyrimo dalyviai pažymėjo, kad „reikia pasakyti, informuoti, ką vaikas moka, kur jo stiprybės, kas gali iššaukti jo netinkamą elgesį, kas jam padeda nusiraminti ir pan., juk tai svarbu, kad mokytojas ar kiti žinotų, ką ir kaip daryti, reikia kalbėtis, vieni kitiems padėti, tartis“ (I6). Tai rodo, kad tėvams svarbu ne tik rengti vaiką mokyklai, bet ir padėti mokyklai rengtis priimti ASS turintį vaiką.

Diskusija

Tyrimu atskleista, kad vaikui, turinčiam ASS, ruošiantis pradėti lankyti pradinę mokyklą, iškyla įvairiopo pobūdžio **mokyklos pasirinkimo dilemų**. Viena iš jų – tyrimo dalyvavę tėvai nori, kad jų vaikai mokytųsi bendrojo ugdymo mokykloje, o ne specialioje mokykloje, tačiau **ne visos bendrojo ugdymo mokyklos priima vaikus, turinčius ASS**, nes nėra pasirengusios ugdyti šiuos vaikus ir tokiu atveju pagal dabar galiojantį švietimo įstatymą gali nepriimti vaiko. Tėvai, susidūrę su vaiko nepriėmimo į bendrojo ugdymo mokyklą patirtimi, atsiduria sudėtingoje situacijoje, kokią mokyklą pasirinkti. Pastaruoju metu pagal galiojantį Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo 29 str., 10 punktą bendrojo ugdymo mokyklos gali nepriimti negalią turinčių mokinių, jei jos neturi tinkamų sąlygų jiems ugdyti. Nors ir įteisinta galimybė negalią turintiems vaikams mokytis bendrojo ugdymo mokyklose, tačiau „tinkamų sąlygų nebuvimas gali būti naudojamas kaip teisinė priežastis bendrojo ugdymo mokykloms atsisakyti priimti neįgalius mokinius“ (Ruškus, 2020, p. 24). Todėl ASS turinčių vaikų tėvai vis dar susiduria su sunkumais, norėdami, kad jų vaikas mokytųsi bendrojo ugdymo mokykloje. Pažymėtina, kad Švietimo įstatymo 29 str. nuo 2024 m. rugsėjo 1 d. neteks galios ir bendrojo ugdymo mokyklos negalės atsisakyti priimti negalios turinčius vaikus. Todėl mokykloms aktualu įsivertinti turimas galimybes ugdyti įvairias negalias turinčius vaikus, taip pat ir ASS, ir ruošti kokybiškam jų ugdymui.

Kita išryškėjusi dilema – **tėvų nerimas dėl vaiko elgesio sunkumų** ir galimos mokyklos reakcijos į vaiko elgesį. Tėvai atsiduria dviprasmiškoje situacijoje, nes, viena vertus, jie supranta, kad jų vaikas, kaip ir kiti vaikai, turi teisę lankyti bendrojo ugdymo mokyklą ir gauti kokybišką ugdymą, tačiau **jaučia nepatogumą, kad jų vaikas mokyklai sukels papildomų rūpesčių**, kai bendrojo ugdymo mokyklos nėra tinkamai pasirengusios ugdyti

vaikus, turinčius ASS. Taip pat tėvai **nerimauja, ar vaikui bus užtikrinta specialistų pagalba dėl jų stokos ir didelio jų krūvio ir ar mokytojai ir kiti specialistai turi kompetencijų dirbti su ASS turinčiu vaiku.** Be to, tyrimas išryškino tėvų rūpestį, **kaip jų vaikas, stokojantis socialinių įgūdžių ir /ar turintis kalbos sutrikimų, elgesio sunkumų, pradėjęs lankyti mokyklą, bendraus mokykloje, ar nepatirs kitų vaikų patyčių bei kitų klasės vaikų tėvų neigiamos reakcijos.** Panašias tendencijas atskleidė Kurth ir kt. (2020) tyrimas, rodantis, kad vaikų, turinčių ASS, tėvai dažnai patiria nemažai iššūkių, stresą bei skiria daug laiko mokyklos pasirinkimui ir derinimui su mokykla dėl vaiko priėmimo. Pažymima, kad ASS turinčių vaikų tėvai nori, kad jų vaikas ugdytųsi bendrojo ugdymo mokykloje. Tėvai įvardijo konkrečius įtraukiojo ugdymo privalumus, tokius kaip ASS turinčių vaikų socialinį vystymąsi, socialinio teisingumo skatinimą. Vis dėlto tėvai taip pat išreiškė susirūpinimą dėl galimybės jų vaikui gauti tinkamą paramą ir paslaugas ir pedagogų pasirengimo dirbti su ASS turinčiais mokiniais įtraukioje aplinkoje (Kurth ir kt., 2020). Lietuvoje 2016 m. atliktas tyrimas rodo, kad, jei būtų užtikrinamas kokybiškas įtraukusis ugdymas, dauguma tėvų, kurių vaikai mokosi specialiosiose mokyklose, rinktųsi bendrąsias mokyklas (Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras, 2016). Viena įtraukiojo ugdymo prielaidų – prieinama kokybiška švietimo pagalba mokykloje, užtikrinanti reikiamą paramą ne tik vaikui, bet ir jo šeimai bei mokytojams ir leidžianti vaikui ugdytis kartu su bendraamžiais bendrojo ugdymo mokykloje (Ališauskienė, 2020). Be to, tiek kitose šalyse (Lindsay ir kt., 2013; Majoko, 2016; Cullinan, 2017), tiek Lietuvoje (Raudeliūnaitė ir Steponėnienė, (2020) atlikti tyrimai rodo, kad kiti vaikai nesupranta ASS turinčių vaikų, juos atstumia, skriaudžia, taip pat kai kurie kitų vaikų tėvai turi neigiamą požiūrį ir nenori priimti negalią turinčių vaikų. Todėl neatsitiktinai ASS turinčių vaikų tėvai nerimauja, ar jų vaikas bendrojo ugdymo mokykloje nepatirs kitų vaikų ir jų tėvų atstūmimo ar net diskriminacijos. Tai rodo, kad svarbu stiprinti mokyklų bendruomenių ir visuomenės teigiamas nuostatas dėl **įtraukties** švietime. Pažymėtina, kad ši nuostata Lietuvoje yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2021 m. spalio 14 d. įsakymu Nr. V-1879 „Pasirengimo įgyvendinti švietimo įstatymo nr. I-1489 5, 14, 21, 29, 30, 34 ir 36 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 451 straipsniu nuostatas 2021–2024 metų veiksmų plane“.

Tyrimo rezultatai atskleidė ir **mokyklos pasirinkimo kriterijus. Mokyklos atvirumas vaikų, turinčių ASS, įtraukčiai** – svarbus mokyklos pasirinkimo kriterijus. Tėvai rinkdamiesi mokyklą prioritetą skiria vaikų skaičiui klasėje. Tėvai nori, kad klasėje būtų **kuo mažesnis vaikų skaičius**, kad mokytojai galėtų atliepti individualius vaikų ugdymosi poreikius. Renkantis mokyklą tėvams svarbu **pozityvus mokytojų nusiteikimas ugdyti ASS turintį vaiką ir bendradarbiauti su tėvais.** Dar vienas mokyklos pasirinkimo kriterijus – **galimybė gauti kokybišką švietimo pagalbos specialistų pagalbą ASS turinčiam vaikui, mokytojams ir šeimai.** Mokyklos atvirumo ir pozityvaus nusiteikimo ASS turinčių vaikų atžvilgiu svarbą renkantis mokyklą akcentuoja ir kiti autoriai (Larcombe ir kt., 2019). Be to, rinkdamiesi mokyklą tėvai atsižvelgia į klasės dydį, programų ir (ar)

paslaugų pasiūlą bei mokytojų pasirengimą ugdyti ASS turinčius vaikus (Loiacono ir Valenti, 2010; Kurth ir kt., 2020). Taip pat tėvai, rinkdamiesi mokyklą, pirmenybę teikia bendradarbiavimu grindžiamiems santykiams su mokykla. Kurth ir kt. (2020) pažymi, kad net jei mokyklos darbuotojai turi daug žinių apie ASS, bet jie aktyviai nekuria teigiamų santykių su tėvais, tėvai gali patirti nepasitenkinimą priimdami sprendimą rinkdamiesi mokyklą. Autorių teigimu, tėvai labai vertina mokyklos administracijos, pedagogų, kitų specialistų bendradarbiavimą ir bendravimą su tėvais ir jo trūkumas gali būti svarbus nepasitenkinimo šaltinis tiek renkantis mokyklą, tiek vaikui mokantis pasirinktoje mokykloje.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad, ruošiantis ASS turinčiam vaikui lankyti mokyklą, svarbus yra **bendradarbiaujančio santykio su mokykla užmezgimas prieš pradėdant vaikui lankyti mokyklą**. Vaiko, jo tėvų ir mokytojo bendradarbiaujančio santykio užmezgimas padeda geriau vieniems kitus pažinti ir atliepti individualius vaiko poreikius. Bendradarbiaujančiam santykiui užmezgti ir palaikyti svarbus tėvų atvirumas. Tėvams svarbu **neslėpti vaiko negalios ir būti atvirams**. Tyrimas parodė, kad jei tėvai slepia vaiko negalią, neaptaria jo situacijos su administracija, mokytoju, kitais švietimo pagalbos specialistais, tai vaikui nebūna laiku suteikiama tikslinga pagalba, neatliepiami individualūs vaiko ugdymosi poreikiai. Vis dėlto tyrimas parodė, kad **kalbant su administracija, būsima mokytoja reikia pradėti ne nuo vaiko negalios ir jam kylančių sunkumų, o nuo jo gebėjimų**. Be to, tėvams svarbu, kad **mokykla būtų linkusi bendradarbiauti su tėvais lygiavertiškai, laikytų juos savo vaiko ekspertais**, nes tai laiduoja tėvų pasitikėjimą mokykla ir jų įsitraukimą į vaiko ugdymosi procesą. Panašias tendencijas atskleidžia ir kitų mokslininkų atlikti tyrimai. Falkmer ir kt. (2015) pabrėžia tėvų poreikį ir norą bendradarbiauti su mokytojais ir teikti mokytojams informaciją apie vaiko individualius ugdymosi poreikius, kad mokytojai ugdymo procese galėtų geriau atliepti vaiko poreikius. Larcombe ir kt. (2019) pažymi, kad vaikų, turinčių ASS, pasirengimas mokyklai priklauso nuo šeimos ir mokyklos bendradarbiavimo. Skučaitė ir Karmazė (2011) pažymi, kad bendradarbiavimo procesas naudingas ir vaikams, ir specialistams, nes padeda išvengti socialinės ir profesinės atskirties jausmo, atsiranda galimybė dalytis patirtimi. Bendradarbiaudami mokytojai ir kiti mokyklos darbuotojai tampa labiau atsakingi ne tik už vaiko ugdymo procesą, bet ir už jų psichologinę gerovę ir socialinę įtrauktį, atlikdami įvairesnius vaidmenis.

Tyrimu atskleista, kad vaikui, turinčiam ASS, ruošiantis lankyti mokyklą svarbus yra jo **parengimas mokyklai**. ASS turinčiam vaikui svarbu **iš anksto supažindinti su mokyklos erdvėmis**, nes pažįstamosiose erdvėse vaikas jausis saugiau. Ne mažiau reikšmingas yra **išankstinis vaiko ir tėvų susitikimas su vaiko mokytoja**. Taip pat svarbus **tėvų indėlis parengiant vaiką mokyklai, išugdant elementarius savitvarkos ir tinkamo elgesio įgūdžius**, nes tai turi įtakos sklandžiam ugdymo proceso organizavimui. Kita vertus, tyrimas parodė, kad nepakanka, jog ASS turintis vaikas būtų išsiugdęs minėtus įgūdžius, ne mažiau svarbu yra sudaryti tinkamas sąlygas šiems įgūdžiams reikštis ir juos

plėtoti. Panašias tendencijas atskleidžia ir kiti tyrimai. Larcombe ir kt. (2019), nurodo, kad vaiko individualias savybes, kaip antai: gebėjimą susikaupti, suprasti nurodymus, tėvai suvokė kaip būtinas sąlygas sėkmingam įtraukimui. Taip pat tėvai nurodė, kad ASS turinčių vaikų socialinių įgūdžių stoka gali būti kliūtis šių vaikų įtraukčiai, ir akcentavo jų ugdymo svarbą tiek namuose, tiek mokykloje. Svarbu atkreipti dėmesį, kad ne vaiko negalia automatiškai tampa kliūtimi įtraukčiai, o veikiau vaiko aplinkoje esančių žmonių požiūris į negalią ir įtraukiamam ugdymui nesudarytos tinkamos sąlygos yra kliūtis vaikų įtraukčiai (Falkmer ir kt., 2015). Tėvai mano, kad mokykla yra įtraukianti, kai mokytojai, suprasdami ASS turinčio vaiko specifines savybes, jo individualius poreikius, sieks kurti ugdomąją aplinką, atliepiančią vaiko poreikius. Šio tyrimo radiniai rodo, kad reikia sutelkti dėmesį ne tik į vaiko būklę, bet ir į aplinką, kurioje vaikas yra, todėl svarbu vaiką supažindinti iš anksto su mokyklos aplinka ir su mokytojais, kurie dirbs su ASS turinčiu vaiku.

Išvados

Tyrimu atskleista tėvų, auginančių ASS turinčius vaikus, realios patirtys rengiantis vaikui lankyti bendrojo ugdymo mokyklą. Tyrime, išanalizavus tėvų patirtis, išryškėjo mokyklos rinkimosi dilemos, mokyklos pasirinkimo kriterijai, bendradarbiaujančio santykio užmezgimo su mokykla svarba ir vaiko pasirengimas mokyklai.

Tyrimu identifikuota, kad vaikui, turinčiam ASS, ruošiantis pradėti lankyti pradinę mokyklą, jų tėvams iškyla įvairių mokyklos pasirinkimo dilemų. Tėvų patirčių analizė rodo, kad tėvams sunku surasti bendrojo ugdymo mokyklą, nes mokyklos, kurios neturi tinkamų sąlygų ASS turinčių vaikų ugdymui, pagal šiuo metu galiojantį Švietimo įstatymą gali minėti vaikų nepriimti į bendrojo ugdymo mokyklą. Tyrimas išryškino, kad tėvai, auginantys ASS turinčius vaikus, nerimauja dėl galimo jų vaiko netinkamo elgesio, dėl specialistų pagalbos pakankamumo, nes tokių specialistų mokyklose stinga ir jie turi didelį darbo krūvį. Taip pat tėvai nerimauja, ar mokytojai ir kiti specialistai turės pakankamai kompetencijų dirbti su ASS turinčiu vaiku. Be to, tėvai nerimauja, kaip jų vaikas, stokojantis socialinių įgūdžių ir /ar turintis kalbos ir elgesio sunkumų, pradėjęs lankyti mokyklą, bendraus mokykloje, ar jis nepatirs kitų vaikų patyčių bei kitų klasės vaikų tėvų neigiamos reakcijos. Tėvai, turėdami negatyvios patirties dėl vaiko priėmimo į bendrojo ugdymo mokyklą, jaučia nepatogumą, kad jų vaikas, turintis specialiųjų ugdymosi poreikių, mokyklai sukels papildomų rūpesčių.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad tėvams, auginantiems ASS turinčius vaikus, svarbūs šie bendrojo ugdymo mokyklų pasirinkimo kriterijai: mokyklos atvirumas vaikų, turinčių ASS, įtraukčiai, kuo mažesnis vaikų skaičius, kad mokytojai galėtų atliepti individualius vaikų ugdymosi poreikius, pozityvus mokytojų nusiteikimas ugdyti ASS turintį vaiką ir bendradarbiauti su tėvais bei galimybė gauti kokybišką švietimo pagalbą mokykloje ASS turinčiam vaikui, mokytojams ir šeimai.

Tyrimu identifikuota, kad tėvams, kurių vaikas, turintis ASS, ruošiasi lankyti mokyklą, svarbus yra bendradarbiaujančio santykio su mokykla užmezgimas, kad mokykla tinkamai pasirengtų ASS turinčio vaiko ugdymui. Taip pat atskleista, kad tėvams svarbu neslėpti vaiko negalios ir būti atviriems, tačiau, kalbant su administracija, būsima mokytoja, pradėti ne nuo vaiko negalios ir jam kylančių sunkumų, o nuo jo gebėjimų ir pozityvių galimybių įvardijimo. Taip pat tėvams, auginantiems ASS turintį vaiką, svarbu, kad mokykla būtų linkusi bendradarbiauti su tėvais lygiavertiškai, laikytų tėvus savo vaiko ekspertais, nes tėvai geriausiai žino savo vaiko situaciją ir jo individualiuosius poreikius ir gali mokyklai padėti juos atliepti.

Tyrimu nustatyta, kad tėvai pripažįsta savo indėlio svarbą rengiant ASS turintį vaiką mokyklai. Tyrime dalyvavę tėvai ypač akcentavo, kad tėvai turi padėti ASS turinčiam vaikui išsiugdyti elementarius savitvarkos ir tinkamo elgesio įgūdžius, nes šie įgūdžiai svarbūs sklandžiam ugdymo proceso organizavimui bei vaiko dalyvavimui įvairiose veiklose. Tėvai taip pat pripažino išankstinio ASS turinčio vaiko supažindinimo su mokyklos erdvėmis ir susitikimo su būsima mokytoja svarbą. Mokyklos erdvių atpažįstamumas ASS turinčiam vaikui sukuria saugumo pojūtį, didina tinkamo elgesio tikimybę, todėl ugdymo procesas gali vykti sklandžiau. ASS turinčio vaiko ir mokytojo santykio užmezgimas prieš jam pradėdant lankyti mokyklą ir jo tėvų atviras pokalbis su mokytoju padeda mokytojui geriau pažinti vaiko individualius poreikius ir pasirengti juos atliepti.

Ateityje tikslinga būtų atlikti tyrimus, atskleidžiančius skirtingų mokyklos bendruomenės narių gerąsias ASS turinčių vaikų įtraukiojo ugdymo patirtis bendrojo ugdymo mokykloje.

Literatūra

- Ainscow, M., Booth, T., & Dyson, A. (2006). *Improving schools, developing inclusion*. Routledge.
- Ališauskienė, S. (2020). Specialiosios pedagoginės pagalbos poreikis didinant įtrauktį švietime. *Švietimo naujienos*. <https://www.svietimonaujienos.lt/specialiosios-pedagogines-pagalbos-poreikis-didinant-itraukti-svietime/>
- Ališauskas, A., Ališauskienė, S., Gerulaitis, D., Kaffemanienė, I., Melienė, R., & Miltenienė, L. (2011). *Specialiųjų ugdymo(si) poreikių tenkinimas: Lietuvos patirtis užsienio šalių kontekste*. VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
- Anglim, J., Prendeville, P., & Kinsella, W. (2018). The self-efficacy of primary teachers in supporting the inclusion of children with autism spectrum disorder. *Educational Psychology in Practice*, 34(1), 73–88.
- Bengtsson, M. (2016). How to plan and perform a qualitative study using content analysis. *NursingPlus Open*, 2, 8–14. <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S2352900816000029?toKen=724834ADEAA37C18E31420AA5B9231CA3383F84C0B9F852F5A4F297B8A91E8EAD4EACFD3A98B8ED5B61D7D9BEF20956E>

- Cypress, B. S. (2017). Rigor or reliability and validity in qualitative research: Perspectives, strategies, reconceptualization, and recommendations. *Dimensions of critical care nursing*, 36(4), 253–263.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, Quantitative and mixed methods approaches*. London: Sage.
- Cullinan, E. (2021). Voice of the child - an investigation into the social inclusion of children with autistic spectrum disorder in mainstream primary settings. *REACH: Journal of Inclusive Education in Ireland*, 30(1), 23–35. <https://reachjournal.ie/index.php/reach/article/view/40>
- Dahlberg, K. (2006). The essence of essences—the search for meaning structures in phenomenological analysis of lifeworld phenomena. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, 1(1), 11–19. <https://doi.org/10.1080/17482620500478405>
- Diržytė, A., Mikulėnaitė, L., & Kalvaitis, A. (2016). *Autizmo sutrikimų turinčių vaikų situacija ir įtraukties į švietimo sistemą galimybės*. VšĮ „Pažangos projektai“.
- Falkmer, M., Anderson, K., Joosten A., & Falkmer, T. (2015). Parents’ perspectives on inclusive schools for children with autism spectrum conditions. *International Journal of Disability, Development and Education*, 62(1), 1–23. <http://dx.doi.org/10.1080/1034912X.2014.984589>
- Finke, E., McNaughton, D., & Drager, K. (2009). All children can and should have the opportunity to learn: General education teachers’ perspectives on including children with autism spectrum disorder who require AAC. *Augmentative and Alternative Communication*, 25 (2), 110–122, <http://dx.doi.org/10.1080/07434610902886206>
- Gaižauskaitė, I. ir Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Registrų centras.
- Godall, C. (2015). How do we create ASD-friendly schools? A dilemma of placement. *Support for learning*, 30(4), 306–326. <https://doi.org/10.1111/1467-9604.12104>
- Jungtinių tautų neįgaliųjų teisių komiteto rekomendacijos Lietuvai. (2016). *Ataskaitos*. <http://www.ndt.lt/neigaliuju-teisiu-konvencija/>
- Kurth, J. A., Love, H., & Pirtle, J. (2020). Parent perspectives of their involvement in IEP development for children with autism. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 35(1) 36–46. <https://doi.org/10.1177/1088357619842858>
- Larcombe, T. J., Joosten, A. V., Cordier, R., & Vaz, S. (2019). Preparing children with autism for transition to mainstream school and perspectives on supporting positive school experiences. *Journal of autism and developmental disorders*, 49(8), 3073–3088. <http://dx.doi.org/10.1007/s10803-019-04022-z>
- Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2020 m. rugsėjo 11 d. įsakymas Nr. V-1362 *Ugdymo organizavimo rekomendacijos mokiniams, kuriems diagnozuotas autizmas*. https://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/2689_6f95ce6a2a36c80b5dca9f3b81837fea.pdf
- Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2021 m. spalio 14 d. įsakymas Nr. V-1879. *Pasirengimo įgyvendinti švietimo įstatymo nr. I-1489 5, 14, 21, 29, 30, 34 ir 36 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 451 straipsniu nuostatas. 2021–2024 metų veiksmų planas*. https://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/3189_fa093c150ff144242bf3d2ae2d8ba57d.pdf

- Lindsay, S., Proulx, M., Thomson, N., & Scott, H. (2013). Educators' challenges of including children with autism spectrum disorder in mainstream classrooms. *International Journal of Disability, Development and Education*, 60(4), 347–362.
- Loiacono, V., & Valenti, V. (2010). General education teachers need to be prepared to co-teach the increasing number of children with autism in inclusive settings. *International Journal of Special Education*, 25(3), 24–32.
- Majoko, T. (2016). Inclusion of children with autism spectrum disorders: Listening and hearing to voices from the grassroots. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46, 1429–1440.
- Schola Europaea. (2019). Report on 'inclusive education in the European schools'. <https://www.eursec.eu/2018-09-D-28-en-4>
- Raudeliūnaitė, R., & Steponienienė, E. (2020). Challenges for primary school teachers in ensuring inclusive education for children with autism spectrum disorders. *Pedagogika*, 138(2), 209–225. <http://dx.doi.org/10.15823/p.2020.138.12>
- Ruškus, J. (2020). Klausimai ir iššūkiai dėl negalią turinčių vaikų teisės mokytis įtraukiojo ugdymo sąlygomis Lietuvoje. *Specialusis ugdymas*, 1(41), 10–52. <https://doi.org/10.21277/se.v1i41.526>
- Segall, M. J., & Campbell, J. M. (2012). Factors relating to education professionals' classroom practices for the inclusion of students with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 6(3), 1156–1167. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2012.02.007>
- Skučaitė, V., ir Kamrazė, E. G. (2011). *Padėkime vaikui įveikti sunkumus: geroji bendradarbiavimo mokyklose patirtis: metodinės rekomendacijos švietimo pagalbos specialistams ir mokytojams*. SPPC.
- Stoner, J. B., Angell, M. E., House, J. J., & Bock, S. J. (2007). Transitions: Perspectives from parents of young children with autism spectrum disorder (ASD). *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 19, 23–39. <https://10.1007/s10882-007-9034-z>
- Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras. (2016). *Ugdymo ir švietimo pagalbos kokybės specialiosiose mokyklose ir specialiojo ugdymo centruose tyrimas*. https://www.smm.lt/uploads/documents/Svietimo_bukles_tyrimai/2017_02_27
- Wiles, R. (2013). *What are qualitative research ethics?* Bloomsbury Academic.

The Experiences of Parents in Preparation of Their Child With Autism Spectrum Disorder to Attend Primary School

Rita Raudeliūnaitė¹, Vida Gudžinskienė²

¹ Mykolas Romeris University, Institute of Educational Sciences and Social Work, Faculty of Human and Social Studies, Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania, ritara@mruni.eu

² Mykolas Romeris University, Institute of Educational Sciences and Social Work, Faculty of Human and Social Studies, Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania, vida.gudzinskiene@mruni.eu

---

Summary

The article presents a qualitative study that attempts to reveal the experiences of parents of children with autism spectrum disorder (ASD) in preparing their child to begin to attend the school of general education. The study identified dilemmas arising for parents when choosing a school: not all schools accept children with ASD; anxiety concerning the behavioural difficulties of their child; the sense of uneasiness that their child will cause additional problems for the school; concern regarding whether the child will have access to the assistance of specialists due to the lack of them and their heavy workload. Also, they are concerned about whether teachers and other professionals exercise competences to work with a child with ASD and how the child will interact at school; whether he/she will be subjected to bullying and negatively reacted to by parents of other children in the class.

The study revealed the criteria of selection for the schools: the openness of the school to the inclusion of children with ASD; the smallest possible number of children; a positive attitude of teachers towards the education of ASD child; cooperation with his/her parents; and the availability of quality assistance from educational support specialists. Moreover, establishing a collaborative relationship with the school is important when preparing a child with ASD to attend primary school. Parents should assist the child in developing basic self-management and appropriate behaviour skills, also familiarising the child with the school premises, and meeting with the teacher.

Keywords: *child with autism spectrum disorder, inclusive education, primary school, experiences of parents.*

Gauta 2022 01 18 / Received 18 01 2022
Priimta 2022 10 24 / Accepted 24 10 2022